

Qoryog'diyev Sherzod Shuxrat o'g'li,
Oila va gender ilmiy-tadqiqot instituti
tayanch doktoranti (PhD)
e-mail: qoryogdiyevsherzod@gmail.com

IJTIMOY-PSIXOLOGIK TADQIQOTLAR DOIRASIDA OTA-ONALARDA INFANTILLIK NAMOYON BO'LISHINING TADQIQ ETILISHI

Annotatsiya. Ota-onalar infantilizmi fenomeni moliyaviy jihatdan bog'liqlik, o'z oilasini o'zi boshqara olmaslik kabilarni o'z ichiga olib, mamlakatning iqtisodiy va demografik vaziyatiga ta'sir ko'rsatadi. Ammo ushbu fenomenning murakkab tabiati, sabablarning ko'p qirraliligi va ijtimoiy-psixologik omillar ta'siri tufayli tadqiqot mavzusi sifatida yetarlicha o'rganilmagan. Zamonaviy ijtimoiy sharoitlar, axborot oqimlarining kuchayishi, ijtimoiy-iqtisodiy o'zgarishlar va inqirozlar yoshlarda qadriyatlarning o'zgarishiga olib keladi. Mazkur maqolada ota-onalarda infantillik namoyon bo'lishining ijtimoiy-psixologik tadqiqotlar doirasida tadqiq etilishi yuzasidan qiyosiy tahlillar bayon qilingan.

Tayanch so'zlar: infantilizm, ota-onalar, shaxsiy xususiyatlar, fenomen, shaxslararo munosabatlar, hissiy barqarorlik, motivatsion soha, irodaviy-hissiy komponent, labillik, rigidlik.

Аннотация: Феномен инфантильности у родителей, включающий финансовую зависимость и неспособность управлять собственной семьей, влияет на экономическую и демографическую ситуацию в стране. Однако из-за сложной природы этого феномена, многогранности причин и воздействия социально-психологических факторов, он недостаточно исследован как тема для научных изысканий. Современные социальные условия, усиление информационных потоков, социально-экономические изменения и кризисы приводят к изменению ценностей среди молодежи. В статье представлено сравнительное исследование проявлений инфантильности у родителей в рамках социально-психологических исследований.

Ключевые слова: инфантилизм, родители, личностные характеристики, феномен, межличностные отношения, эмоциональная устойчивость, мотивационное поле, волево-эмоциональный компонент, лабильность, ригидность.

Abstract: The phenomenon of parental infantilism, which includes financial dependence and the inability to manage one's own family, affects the country's economic and demographic situation. However, due to the complex nature of this phenomenon, its multiple causes, and the impact of socio-psychological factors, it has not been sufficiently studied as a research topic. Modern social conditions, the intensification of information flows, socio-economic changes, and crises lead to shifts in values among the youth. This article presents a comparative analysis of the social-psychological research on the manifestation of infantilism among parents.

Keywords: infantilism, parents, personal characteristics, phenomenon, interpersonal relationships, emotional stability, motivational field, volitional-emotional component, lability, rigidity.

Kirish. Jahonda sodir bo'layotgan qadriyatlar, an'analar transformatsiyasi davrida zamonaviy ilm-fanda hal qilinishi lozim bo'lgan asosiy vazifalardan biri bolalar deviasiyasida oilaning rolini tadqiq etishdir. Aynan oilada bolaning ijtimoiy tajribasi, qadriyatlar tizimi, xarakteri va aql-idrokining poydevori qo'yiladi va individual-psixologik xususiyatlar tarkib topadi, ular asosida shaxs va tashqi dunyo o'rtasidagi o'zaro ta'sir modeli shakllanadi. Ijtimoiy-iqtisodiy o'zgarishlar akseleratsiyasi bo'lgan bir paytda oila tuzilmalari, oila va oilaviy hayotning tarkibi hamda tuzilishi, turmush tarzi, ijtimoiy nazorat va ishtirok etish shakllari, shuningdek, prinsipial ravishda yangi ijtimoiy xatti-harakatlar normalarining ta'lim jarayoniga ta'sirining o'zgarishi keng tarqaldi. Ushbu jihatlar ota-onalarda farzand tarbiyasiga nisbatan befarqlik, mas'uliyatsizlik kabi salbiy jihatlarning oilaviy munosabatlar tizimida barqaror rivojlanishi uchun zamin yaratmoqda¹. Hayotning ko'plab sohalarida sodir bo'layotgan chuqur o'zgarishlar ota-onalarning qadriyat-semantik munosabatlari o'zgarishiga, oson va tezroq erishiladigan maqsadlarni qo'yishga olib keladi. Zamonaviy ijtimoiy vaziyat axborot oqimlarining miqdori va intensivligining oshishi, ijtimoiy-iqtisodiy o'zgarishlar va turli inqirozlar bilan tavsiflanadi. Kelajakning qarama-qarshi manzarasi, ertangi kunning noaniqligi bo'lajak ota-onalarni qo'rqitadi, go'yo ularni hech qanday muammo bo'lmagan, hayot barqaror va ishonchli bo'lgan "bolalikda" qolishga chaqiradi. Biroq ulg'ayish qadrini yo'qotishi bilan insoniyat o'z mavjudligining ma'nosini yo'qotadi, o'z-o'zini ko'paytirishni inkor etadi va aholi sonining kamayishi hamda insoniyatning oxirigacha boradi².

Maqsad va uni asoslash. Kattalik qadriyatining yo'qolishi insoniyatning rivojlanish maqsadlari va populyatsiya barqarorligiga putur yetkazadi. Infantilizm masalasiga qiziqish ijtimoiy-iqtisodiy va psixologik sharoitlarga moslashish zarurati bilan bog'liq. Shu bilan birga, bolalikning tabiiy uzayishi va yosh chegaralarining o'zgarishi kattalikni kechroq bosqichga suradi. Infantilizm

fenomenini nazariy tushunish va uning operatsion ta'rifini topish zamonaviy kattalik jarayonini to'g'ri anglashda muhim ahamiyatga ega. Infantilizm tushunchasi bir vaqtning o'zida shaxsning xususiyati sifatida ham, rivojlanish jarayonining tavsifi sifatida ham talqin qilinishi mumkin³. Ba'zi mualliflar "infantilizm" va "infantillik" atamalarini sinonim sifatida ishlatishadi. Psixologik qisqa lug'atda infantilizm shaxsiy kontekstda quyidagicha ta'riflanadi: "kattalarda bolalik yoshiga xos bo'lgan xususiyatlarning psixika va xatti-harakatlarda saqlanib qolishi"⁴. Infantil shaxsning asosiy xususiyati sifatida hissiy-irodaviy sohaning to'liq rivojlanmaganligi ko'rsatiladi. Shu bilan birga, jismoniy yoki psixik rivojlanish norma darajasida yoki undan ham tezroq bo'lishi mumkin. Infantilizmning hissiy-irodaviy sohaning yetuk emasligi sifatida namoyon bo'lishi quyidagi belgilar orqali ifodalanadi:

- qaror va harakatlarda mustaqillik yetishmasligi;
- o'zini himoyalalmagan his qilish;
- o'z-o'ziga tanqidiy munosabatning pastligi;
- boshqalarning g'amxo'rlikiga yuqori talabchanlik;
- turli kompensator reaksiyalar⁵.

Yosh psixologiyasi yoki maxsus psixologiyada infantilizmga psixik rivojlanish kechikishining bir turi sifatida qaraladi va asosan dizontogenez kontekstida ko'rib chiqiladi. Bu holat, odatda, maktabgacha yoshga tegishli deb hisoblanadi. V.V. Lebedinskiy infantilizmni rivojlanishning hissiy sohasidagi kechikish sifatida tavsiflab, uni hissiy rivojlanishning oldingi yosh bosqichlarida vaqtinchalik "fiksa" (to'xtab qolish) shaklida namoyon bo'lishini ta'kidlaydi⁶. I.Yu. Kulagina esa evolyutsiya va involyutsiya jarayonlarining rivojlanishda birga bo'lishi muhimligini ta'kidlaydi.

³ Психология развития: учебник для студ. высш. психол. учеб. заведений / под ред. Т.Д.Марцинковской. – Москва: Академия, 2007. – 528 с.

⁴ Рыбалко Е.Ф. Возрастная и дифференциальная психология. – Санкт-Петербург: Питер, 2001. – 224 с.

⁵ Слободчиков В.И., Исаев Е.И. Основы психологической антропологии. Психология развития человека: Развитие субъективной реальности в онтогенезе: учебное пособие для вузов. – Москва: Школьная пресса, 2000. – 416 с.

⁶ Штырбул О.Г. Динамика жизненных планов и временной перспективы на разных возрастных этапах // Вопросы психологии. – 2010. – № 3. – С. 11-14.

¹ Schramm W., Lyle J., Parker E. Television in the Lives of our Children. Stanford: Stanford University Press, 1961. – 324 p.

² Абульханова-Славская К.А. Жизненные перспективы личности // Психология личности и образ жизни / под ред. Е.В. Шороховой. – Москва: Наука, 2002. – С. 137-145.

Agar evolyutsiya jarayonlari kechiksa, bola bolalikka xos xususiyatlarni saqlab qoladi, bu hol infantilizm deb ataladi⁷.

“Infantilizm” tushunchasining talqini va ota-onalarning xulq-atvorida namoyon bo‘lishini o‘rganish mualliflarga o‘zishning zamonaviy tendensiyalaridan birini tavsiflovchi dolzarb masala bo‘lib tuyuladi. Kundalik amaliyotda bu atama ko‘pincha ma’lum bir hodisa yoki xulq-atvorni baholash sifatida ishlatiladi va salbiy ma’noga ega. Bunday salbiy baholash ota-onalar dunyosi uchun mos keladi. Kattalar hayotining mumkin bo‘lgan muammolari va qiyinchiliklariga qaramay, kattalarning pozitsiyasi bola uchun jozibali tuyuladi. Darhaqiqat, kamolotga erishish va yuksalish insoniyat taraqqiyotining istiqbolli maqsadlaridan biridir

Dizontogenez kontekstida kelib chiqish sabablariga qarab farq qiluvchi infantilizmning bir necha turlari ajratiladi. Psixogarmonik va psixofizik infantilizm (P.J.Lauren va E.Sh.Lasegue ta’rifi) aqliy zaiflikning konstitutsiyaviy kelib chiqishi bilan bog‘liq. Bunday holda, ko‘pincha chaqaloqning tanasi turi va yuz ifodalari hamda motorli ko‘nikmalarning bolalarcha plastikliki uchraydi. Hissiy soha hissiyotlarning yorqinligi va jonliligi, xulq-atvorda hissiy reaksiyalarning ustunligi, o‘yin motivatsiyasi va o‘yin qiziqishlarining ustunligi, taklifning mavjudligi hamda mustaqillikning yo‘qligi bilan tavsiflanadi.

Tadqiqotchilar infantil bolalarni tarbiyalayotgan ota-onalarda somatopsixik infantilizm mavjudligini ta’kidlashadi. Surunkali jismoniy va ruhiy asteniya natijasida somatogen aqliy zaiflik vujudga keladigan infantilizm xavotirlanish, qo‘rqoqlik, o‘ziga ishonchsizlik kabi shaxsiy xususiyatlarning shakllanishida namoyon qiladi. Kasal bolaning haddan tashqari himoyalangan sharoitlari tufayli yuzaga kelgan sun’iy infantilizatsiya ta’sirni kuchaytiradi. Noqulay tarbiya sharoitlari tufayli psixogen kelib chiqadigan aqliy rivojlanishning kechikishi ruhiy beqarorlik yoki egosentrizm shaklida infantilizmning shakllanishiga yordam beradi. Miya-organik genezisning organik infantilizmi hissiy-irodaviy sohaning yetukligi va kognitiv faoliyatning zaifligida namoyon bo‘ladi. Xulq-atvor xususiyatlariga impulsivlik, iroda

kuchini ishga solmaslik va tizimli faoliyat kiradi. Ta’kidlanishicha, hissiy yetuklik xususiyatlari balog‘at yoshida uzoq vaqt saqlanib qolishi, tartibga solishning hissiy shakllarining (ratsional va irodaviy shakllardan farqli o‘laroq) keng tarqalganligini namoyon qiladi, bu esa javobning infantil shakllariga olib keladi⁸.

Ijtimoiy psixologiya kontekstida M.Yu. Kondratev va V.A. Ilyin shaxsiy infantilizmni shaxsning xulq-atvori, aqliy va shaxsiy rivojlanishidagi og‘ish sifatida belgilaydi⁹. V.V. Lebedinskiydan so‘ng, mualliflar shaxs-infantil kattalarda hissiy-irodaviy sohaning rivojlanmaganligini ta’kidlaydilar va infantilizmning tashqi nazorat lokusi, o‘zini o‘zi qadrlash va intilishlar darajasi kabi shaxsiy xususiyatlar bilan yuqori bog‘liqligini ta’kidlaydilar. Infantil shaxs obyektiv ijtimoiy voqelikni adekvat baholash zaruratidan qochishga intiladi¹⁰.

Qizig‘i shundaki, tadqiqotchilar shaxsiy infantilizmni shaxsiy rivojlanishning geteroxronikligining namoyon bo‘lishi sifatida ko‘rib chiqishni taklif qilishadi¹¹. Shaxsning kamolotga boradigan yo‘li bir xil sur‘atda emas. Shaxsning ba’zi jihatlari, xususan, infantil shaxslarda hissiy-irodaviy jihat umumiy rivojlanish sur‘atlaridan orqada qoladi, shu bilan birga, bu davrda aql va kognitiv sohaning rivojlanishi tez sur‘atlar bilan davom etadi. Ushbu g‘oya L.S. Vigotskiyning umumiy psixik rivojlanishning geteroxronligi haqidagi g‘oyasini qo‘llab-quvvatlaydi va aniqlaydi (yoshga bog‘liq rivojlanishning geteroxronikligi g‘oyasi neyropsixologiya doirasida ham tasdiqlangan)¹². Turli tadqiqotchilarning fikrlarini umumlashtirib, xulosa qilishimiz mumkinki, “kattalik” o‘rtacha 25

⁸ Кондратьев М.Ю., Ильин В.А. Албука социального психолога-практика. — Москва: ПЕР СЭ, 2007. — 464 с.

⁹ Кулагина И. Ю., Коллюцкий В. Н. Возрастная психология: Полный жизненный цикл развития человека: учебное пособие для студентов высших учебных заведений. — Москва: Сфера, 2001. — 464 с.

¹⁰ Братусь Б.С. К проблеме развития личности в зрелом возрасте // Вестник Московского университета: Психология. 1980. № 2. — С. 3-12.

¹¹ Гамезо М.В., Петрова Е.А., Орлова Л.М. Возрастная и педагогическая психология: учебное пособие для студентов всех специальностей педагогических вузов. — Москва: Педагогическое общество России, 2003. — 512 с.

¹² Кернберг О.Ф. Тяжелые личностные расстройства: Стратегии психотерапии. — Москва: Независимая фирма «Класс», 2000. — 464 с.

⁷ Kaufman A.S. Test Review: Wechsler, D. Manual for the Wechsler Adult Intelligence Scale, Revised. — New York: Psychological Corporation, 1981. — P. 309-313.

yoshdan 45 yoshgacha bo'lgan davrni o'z ichiga oladi va insonning dunyo bilan aloqalari murakkablashishi, mavhum fikrlashning rivojlanishi, hissiy-emotsional va aqliy qobiliyatlarning shakllanishi, kasbiy va shaxsiy rivojlanish, ko'proq yangi rollarni o'zlashtirish, o'zini o'zi boshqarishning yuqori darajasini rivojlantirish bilan tavsiflanadi. Voyaga yetganlik davri shaxsning ijtimoiy rivojlanishini kuchaytirishga, shaxslararo munosabatlarni mustahkamlash hamda kengaytirishga, faoliyatning turli sohalarida va ijtimoiy munosabatlarga qo'shilishga qaratilgan. Bu xususiyatlarning barchasi insonning mustaqil bo'lishiga yordam beradi. Balog'at yoshining asosiy psixologik xususiyatlari: aks ettirish, mehnat va kasbiy faoliyatga bo'lgan ehtiyoj, kasbiy o'zini o'zi belgilashning mavjudligi, mehnat ko'nikmalariga ega bo'lish, o'zini o'zi anglash zarurati, hissiy-irodaviy sohani shakllantirishni o'z ichiga oladi. Voyaga yetishning obyektiv xususiyatlari ota-ona oilasidan iqtisodiy va hududiy mustaqillikka o'tish, shuningdek, xodim, turmush o'rtog'i, ota-ona kabi yangi ijtimoiy rollarni rivojlantirishdir.

Tahlil bolalik va kattalikni ajratib turadigan asosiy mezonlarni aniqlash imkonini beradi. Psixologik mezon – avtonomiya va mustaqillikka ega bo'lish. Obyektiv mezonlarga kasbiy faoliyatni amalga oshirish, oila qurish va doimiy sherik tanlash, farzand ko'rish kiradi. Yosh chegaralari va belgilangan mezonlarni o'zaro bog'liq holda aytishimiz mumkin, 25-45 yoshda mustaqillik va mustaqillikka (ham psixologik, ham moddiy) ega bo'lmagan odamda go'daklik belgilari mavjud.

Ilmiy muammoning tavsifi va yechimi.

Zamonaviy yosh odam uchun yoshning asosiy tarkibiy qismlari o'smirlik darajasida barqaror bo'lib qoladi. Yetakchi faoliyat o'smirlik davridagi bilan bir xil – operatsion-texnik tomonni o'zlashtirish, kasbiy yo'naltirish va kasbiy ko'nikmalarni egallash bo'yicha faoliyat. Rivojlanishni amalga oshirishning yana bir majburiy sharti bu muloqot bo'lib, u to'g'ridan to'g'ri raqamli va virtual qurilmalar: kompyuterlar, mobil qurilmalar, ijtimoiy tarmoqlar, fayllarni almashish xizmatlari orqali vositachilik qilishga o'tdi. Vositachi ijtimoiy o'zaro ta'sir muayyan xulq-atvor namunalari va ularning shakllanishidagi bo'shliqlarning ahamiyatini tenglashtirishga olib keladi. Haqiqiy muloqotni virtual bilan almashtirish tendensiyasi mavjud. Boshqa barcha narsa teng

bo'lsa, zamonaviy yoshlar to'g'ridan to'g'ri muloqot qilishdan ko'ra, ijtimoiy tarmoqlarda e'tibor belgilarini (masalan, tug'ilgan kun yoki boshqa muhim voqea bilan tabriklashni) afzal ko'rishadi. Virtual muloqot yuzaki aloqalar va his-tuyg'ularga taqlid qilish bilan tavsiflanadi. Natijada, bu ijtimoiy omilning rivojlanish va kamolotga ta'sirining buzilishiga olib keladi. Infantilizm yosh odam uchun ham, biologik kattalar uchun ham rivojlanishning tarkibiy qismlari tomonidan qo'llab-quvvatlanadigan xatti-harakatlarning "tabiiy" modeli bo'lib qolmoqda.

Bolaning xulq-atvorida og'ishlar namoyon bo'lishining eng keng tarqalgan sabablaridan biri bu oiladagi rivojlanish sharoitlarining buzilishi va oilaviy tarbiyadagi nuqsonlardir. Aynan oilada bolaning ijtimoiy tajribasi, qadriyatlar tizimi, xarakteri va aql-idrokining poydevori qo'yiladi va individual ruhiy xususiyatlar shakllanadi, ular asosida shaxs va tashqi dunyo o'rtasidagi o'zaro ta'sir modeli shakllanadi. Bolaning muvaffaqiyatli ijtimoiylashuvi uchun oilaning hal qiluvchi ahamiyati odatda e'tirof etiladi. E.P. Belinskaya va O.A. Tixomandritskayaning ta'kidlashicha, "oila, makromuhitning elementi sifatida bolaning madaniyatga yo'l ko'rsatuvchisidir: bolalar diniy urf-odatlar, etnik stereotiplar va axloqiy qadriyatlarni, asosan, oila orqali o'rganadilar". Madaniy ta'sirlarni yetkazishda oilaning roli qanchalik katta bo'lsa, uni o'rab turgan ijtimoiy hamjamiyatning bir xilligi shunchalik yuqori bo'ladi, ammo jamiyatning yetarli darajada madaniy xilma-xilligi bo'lsa ham, ota-onalar qadriyatlar va xatti-harakatlar modellarini tanlashda asosiy manbaga aylanadi.

An'anaga ko'ra, oilaviy ta'limning asosiy muammolari ota-onalardan biri yoki ikkalasini yo'qotish holatlarida, to'liq bo'lmagan oilalarda, ota-onalarning alkogolizmi va boshqalarda paydo bo'ladi, deb ishonilgan. Shu bilan birga, so'nggi yillarda oilaning tuzilishi va rolini o'zgartiruvchi va ota-onalarning chuqur shaxsiy o'zgarishlariga olib keladigan sivilizatsiya xarakteridagi omillar birinchi o'ringa chiqdi, bu esa ta'lim jarayonining sezilarli darajada buzilishiga olib keladi.

"Infantilizm" tushunchasi (lotincha, *infantilis* – bolalarcha) kattalar bolalarga xos bo'lgan jismoniy va / yoki aqliy xususiyatlarni saqlab qolganda rivojlanishdagi kechikish yoki to'xtashni belgilaydi. Bu atama birinchi marta 1864-yilda

fransuz psixiatri E.Lasegue tomonidan qoʻllangan boʻlib, u ruhiy kasalliklarga chalingan baʼzi odamlar ojizlik va oʻziga ishonchsizlik bilan ajralib turishini hamda tashqi yordam va kimningdir hokimiyatiga ehtiyoj sezishlarini aniqladi. 20-asr boshlariga kelib “infantilizm” hodisasi psixiatriyadan tashqarida oʻrganila boshlandi. Bu oʻziga xos psixologik va ijtimoiy-shaxsiy xususiyat sifatida tushunila boshlandi, u hissiy-irodali etuklik, his-tuygʻularning beqarorligi (labilligi), gedonistik motivlarning ustunligi, hamma narsadan qoʻrqish va inson hayotining barcha sohalarini qamrab oladi.

R.Xeyvigxerst fuqarolik va ijtimoiy mavqeyini shakllantirish, erishilgan hayot darajasini saqlab qolish, bolalarni tarbiyalash, nikoh munosabatlarini saqlash va shuningdek, shaxsning professional sifatida shakllanishini ahamiyatli deb biladi. G.Krajgning taʼkidlashicha, kattalikning asosiy omillari professional faoliyat va shaxsiy munosabatlardir. U, shuningdek, muhim motivlar sifatida affilyatsiya (bogʻlanish), yutuqlar, tan olinish ehtiyoji, kompetensiyaga ega boʻlishni taʼkidlaydi. Bu omillar toʻgʻridan toʻgʻri professional karyera va boshqa odamlar bilan yaqin munosabatlar bilan bogʻliqdir.

Sh.Byulerning fikriga koʻra, insonning asosiy maqsadi – oʻzini roʻyobga chiqarishdan kengroq tushuncha boʻlib, hayot yoʻlining natijasi sifatida belgilanadi. Oʻzini amalga oshirish yosh davriga qarab turli xil maqsadlarga yoʻnaltirilgan (masalan, 12-18 yoshdagi bolalikka yakun yasash). Bolalik davrida maqsad – mehnat, professional va oilaviy sohalarida oʻzini namoyon etish. Bolalik fazasida kasb yoki professional faoliyatni topish, oʻz oilasini tuzish kabi xususiyatlar mavjud. Inson aniq hayot maqsadlarini belgilaydi va ularni amalga oshirish yoki erishilgan natijalar bilan bogʻliq qadamlarni bajaradi.

A.A.Bodalevning soʻzlariga koʻra, kattalarga jismoniy, psixologik va emotsional-volitiv bolalikka xosdir. Biroq har bir odamda rivojlanish individual ravishda va odatda geteroxron tarzda amalga oshadi, yaʼni har bir tuzilma rivojlanishi turli tezlikda boʻladi.

XX asr oxirida, tadqiqotchilar (G.E.Suxareva, A.E.Lichko va boshqalar) taʼkidlaganidek, ruhiy infantilizmni tashxislash holatlari tez-tez uchragan. Uning tipik koʻrinishlari, birinchi navbatda, shaxsning axloqiy-irodaviy sohasining

rivojlanmaganligi / rivojlanishining kechikishi (burch va masʼuliyat hissi, axloqiy tamoyillar, oʻz manfaatlarini boshqalarning manfaatlariga muvofiqlashtirishga munosabati) bilan farqlanadi.

S.A.Kulakovaning soʻzlariga koʻra, infantilizm yoki ijtimoiy yetuklik bilan quyidagi shaxsiy xususiyatlar aniq namoyon boʻladi:

– egosentrizm, muammolarni hal qilishdan qochish, boshqalar bilan munosabatlarning beqarorligi, asosan, umidsizlik va qiyinchiliklarga javob berishning bir xil usuli, oʻziga ishonchsizlik, oʻz imkoniyatlarini tanqidsiz baholash fonida daʼvolarning yuqori darajasi, ayblash;

– umidsizlikka chidamlilikning pastligi, tashvish va depressiyaning tez paydo boʻlishi, oʻz-oʻzini hurmat qilishning yetarli emasligi (past) yoki beqarorlik, turli xil ijtimoiy fobiyalarning paydo boʻlishi, tajovuzkorlik;

– kognitiv buzilishlardan perfeksionizm va murosasizlik, haddan tashqari “shaxsiylashtirish”, yaʼni har qanday tashqi hodisalarni oʻz shaxsiga bogʻlash, bunday bogʻliqlik uchun dalillar yoʻqligi va boshqalar, shaxsiyatning nomutanosibligini aktuallashtirish.

O.O.Savelyevaning fikriga koʻra, ijtimoiy infantilizm – katta yoshdagi shaxslarning ongi va xatti-harakati bilan maʼlum bir jamiyatda qabul qilingan ijtimoiy meʼyorlar, qadriyatlar, umidlar, maqom va rol standartlari oʻrtasidagi nomuvofiqlikdir. Bugungi kunda infantilizatsiya muammosi tobora dolzarb boʻlib bormoqda. Anʼanaviy turmush tarzining yemirilishi natijasida vujudga kelgan individuallashtirish tendensiyasi, umuman, ijtimoiy taraqqiyotda muayyan buzilishlarga olib keladi. Bu jarayonni ijtimoiy-madaniy kontekstda A.S.Axiezer jarayonning nafaqat individual shaxslarning rivojlanish xususiyatlarida, balki ommaviy ong darajasida aks etishini taʼkidlagan.

Tabiiyki, ijtimoiy rivojlanishning barcha sanab oʻtilgan deformatsiyalari ishlab chiqarilgan va uzatiladigan qadriyatlarni qabul qilishni eng yaxshi qabul qiluvchi guruh boʻlgan yoshlarga eng kuchli taʼsir koʻrsatadi. Ammo infantilizm muammosi maʼlum bir yosh bosqichiga yetgandan keyin ham yoʻqolib ketmasligini va yoshlar allaqachon ota-onalik davriga oʻtganini hisobga olsak, ota-onalarning ijtimoiy infantilizmini juda keng tarqalgan muammo deb hisoblash mumkin.

Ijtimoiy infantil ota-ona keyingi avlodni tarbiyalashda oʻziga yuklangan funksiyani toʻliq

amalga oshirishga qodir emas. O'z muammolariga haddan tashqari diqqatni jamlash va liberal tarbiya uslubi juda salbiy oqibatlarga olib keladi. Birinchidan, bunday oilalarda xulq-atvorning ma'lum bir modeli avlodlar darajasida uzatiladi, boshqacha aytganda, bolalar ota-onalari kabi ijtimoiy infantil bo'lib o'sadi. Ikkinchidan, ijtimoiy infantil ota-onalar tomonidan bolalarga yetarlicha e'tibor berilmaslik tajovuzkorlik, giyohvandlik xatti-harakatlari va boshqalarning namoyon bo'lishi uchun qo'zg'atuvchi omil bo'lib xizmat qiladi.

Ta'kidlash joizki, bugungi kunda mamlakatimizda oila institutiga hurmatni tiklash, an'anaviy qadriyatlarni mustahkamlash jarayoni ancha samarali amalga oshirilmoqda. Shu fonda tug'ilish ko'payib, ko'p bolali oilalar soni ko'payib, yoshlar uchun nikoh qadri oshib bormoqda. Shu bilan birga, ta'lim tashkilotlari darajasida ota-onalar bilan ishlashni ham kuchaytirish zarur.

Yakuniy qism. Turli nuqtayi nazarlarni umumlashtirib, shuni ta'kidlash mumkinki,

infantilizm – o'tgan yosh davrining oldingi adekvat bo'lgan, ammo yangi yosh bosqichida adekvat bo'lmagan xususiyatlari va xulq-atvor shakllarini saqlab qolgan shaxsning ma'lum xususiyatlari yig'indisi. Aksariyat mualliflar ota-onalarda hissiy-irodaviy sohaning yetukligi (shakllanmaganligi, kechikib shakllanishi) bu egosentrik harakatlar bilan bog'liqligi, mustaqillik yoki qaramlikning yo'qligi, o'ziga nisbatan talabchanlik va boshqalarga nisbatan tanqidiy munosabat hamda yosh bola shaxsining boshqa ko'rinishlariga ishora qiladilar. Ko'pincha, ota-onalardagi ijtimoiy infantilizm biologik va sotsial-madaniy yetuklik o'rtasidagi tafovutda namoyon bo'ladigan, sotsializatsiya mexanizmlarining buzilishi va yangi mas'uliyat hamda majburiyatlarni rad etishni ko'rsatadigan holat sifatida aniqlanadi. Shunday qilib, ijtimoiy infantilizm shaxsning ijtimoiy munosabatlar sohasida ma'lum darajada "rivojlanmaganligi" ni nazarda tutadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Schramm W., Lyle J., Parker E. Television in the Lives of our Children. Stanford: Stanford University Press, 1961. – 324 p.
2. Абульханова-Славская К.А. Жизненные перспективы личности // Психология личности и образ жизни / под ред. Е.В. Шороховой. – Москва: Наука, 2002.
3. Психология развития: учебник для студ. высш. психол. учеб. заведений / под ред. Т. Д. Марцинковской. – Москва: Академия, 2007. – 528 с.
4. Рыбалко Е.Ф. Возрастная и дифференциальная психология. – Санкт-Петербург: Питер, 2001. – 224 с.
5. Слободчиков В.И., Исаев Е.И. Основы психологической антропологии. Психология развития человека: Развитие субъективной реальности в онтогенезе: учебное пособие для вузов. – Москва: Школьная пресса, 2000. – 416 с.
6. Штырбул О.Г. Динамика жизненных планов и временной перспективы на разных возрастных этапах // Вопросы психологии. – 2010. – № 3.
7. Kaufman A.S. Test Review: Wechsler, D. Manual for the Wechsler Adult Intelligence Scale, Revised. –New York: Psychological Corporation, 1981.
8. Кондратьев М.Ю., Ильин В.А. Азбука социального психолога-практика. – Москва: ПЕР СЭ, 2007. – 464 с.
9. Кулагина И. Ю., Колюцкий В. Н. Возрастная психология: Полный жизненный цикл развития человека: учебное пособие для студентов высших учебных заведений. – Москва: Сфера, 2001. – 464 с.
10. Братусь Б.С. К проблеме развития личности в зрелом возрасте // Вестник Московского университета: Психология. 1980. № 2.
11. Гамезо М.В., Петрова Е.А., Орлова Л.М. Возрастная и педагогическая психология: учебное пособие для студентов всех специальностей педагогических вузов. – Москва: Педагогическое общество России, 2003. – 512 с.
12. Кернберг О.Ф. Тяжелые личностные расстройства: Стратегии психотерапии. – Москва: Независимая фирма «Класс», 2000. – 464 с.